

MŰFORDÍTÁS, EGYEZKEDEÉS, KÖZÉRTTHETŐSÉG¹

LITERARY TRANSLATION, NEGOTIATION, CLARITY

BARNA LÁSZLÓ²

Absztrakt: A dolgozat a fordítástudomány műfordításokkal foglalkozó ága, az itthon még csak most kialakulóban lévő kulturális fordítástudomány szempontrendszerait járja körül. A munka megállapítja, hogy a szépirodalmi művek kizárólag leíró nyelvészeti terminológiával történő fordításelemzésének az eredményessége megkérdőjelezhető. A mai fordításelméleti diskurzus e már belátott tényét kapcsolja össze a *tertium comparationis* problémájával. Ezáltal illusztrálja a tanulmány, hogy a hűség mint viszonyyszó félrevezető lehet, ráadásul túlságosan moralizál is. Összességében az eminens szövegek hermeneutikai megközelítésű fordításelemzésének a lehetséges és hatékony módszereit keresi a tanulmány.

Kulcsszavak: fordításelmélet, kulturális fordítástudomány, műfordítás, ekvivalencia

Abstract: This paper deals with the aspects of literary translation, which has only emerged recently in Hungary. This essay argues that the effectiveness of the translation analysis of literature by the means of descriptive linguistics only is not sufficient. The current discourse on translation analysis connects this fact with the problem of *tertium comparationis*. To summarize, this study is searching for other possible and efficient methods of literary translation analysis, for example the terminology of cultural translation.

Keywords: theory of translation, cultural translation, translation studies, literary translation, equivalence

1.

A címben megjelölt bonyodalmat, mely tágabb kontextusban a fordítástudomány, a nyelvfilozófia vagy a kognitív pszichológia örök s végérvényesen feloldhatatlannak tűnő problémájának bizonyul, talán a fordításelméletben használatos ekvivalencia-

¹ A tanulmány az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-17-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

² BARNA László
Miskolci Egyetem, MFI, Német Nyelv és Irodalomtudományi Tanszék
(3515 Miskolc, Egyetemváros)
Kelemen Didák Fiúkollégium (3525 Miskolc, Kelemen Didák utca 1.)
Földes Ferenc Gimnázium (3525 Miskolc, Kelemen Didák utca 5.)
E-mail: metalepszis@gmail.com
Tel.: +36 70 261 32 93

fogalmakkal célszerű megközelíteni, mindenekelőtt pedig az *ekvivalencia* szó etimológiájával. A klasszikus latinban az *aequivaleo* 'ugyanannyit bír', 'ugyanannyit ér' jelentésű ige létezett, az ebből képzett *participium imperfectum activi* alak az *aequivalens*, melynek jelentése eképp: 'ugyanannyit bíró/érő', 'ugyanolyan hatást gyakorló/kifejtő'.

Az értelmező itt rögvest problémába ütközik, hiszen hogyan lehetne például egy német szónak egy német nyelvi és kulturális közegben ugyanolyan jelentésköre és hatása, mint egy magyar szónak egy magyar nyelvi és kulturális kontextusban, ha nemcsak a nyelv mint olyan, hanem a kulturális beágyazottság is eltér, és akkor még a blochi idiolektusokat (BLOCH 1948: 7), a mindenkori percipiáló szubjektív látásmódját nem is érintettem. Abban az esetben is elkülönül a jelentés és a hatás, ha a forrásnyelvi és a célnyelvi szavak végső etimonja azonos, például az angol nyelvű *house*, a német nyelvű *Haus* és a magyar nyelvű *ház* esetében. A felvázolt problémát Snell-Hornby tárja fel részletesen, amikor azt állapítja meg, hogy az ekvivalencia fogalma nem alkalmas arra, hogy a fordítástudomány központi kategóriája legyen. Véleménye szerint ráadásul kimondottan káros lehet, mert atomisztikus szemléletet sugall: azt a hazug illúziót kelti, hogy a nyelvek közt tiszta szimmetria van, és mindezzel el is tereli a figyelmet a fordítás igazi problémáiról (SNELL-HORNBY 1997: 103). Megjegyzendő, hogy Snell-Hornby mellett Paul Kußmaul, a szkoposz-elmélet (NORD 2009: 26–29) egyik képviselője is polemizált az 1980-as években az ekvivalencia-fogalmakkal (KUBMAUL 1986: 224).

1.1.

Az említett példák leginkább a deskriptív nyelvészeti szempontú terminológián belül a formális ekvivalenciára hasonlítanak, pontosabban – Nida 1964-es definíciója alapján – egybeesnek vele: „[f]ormális ekvivalenciáról akkor beszélhetünk, ha a fordítás a lehető legnagyobb mértékben megőrzi a forrásnyelv formai sajátosságait” (KLAUDY 1997: 194). Bár a meghatározás – a sarkos fogalmazást kerülendő – óvatosan fogalmaz a „formális megfelelés” kapcsán („a lehető legnagyobb mértékben”), mégis kitűnik belőle az a probléma, mely az ekvivalenciát „egyenértékűségnek” állítja be. A nyelvészeti leíró jellegű terminológia ez utóbbi értelmezésének elővigyázatos mivolta is határozottan implikálja, hogy a szorosan matematikai vagy logikai ekvivalencia-fogalmak és a fordítástudomány ekvivalencia-definíciói nem állnak egymással analóg viszonyban. Catford 1965-ös definíciója már nem annyira elővigyázatos: „[e]gy célnyelvi elem formális ekvivalenciájának feltétele, hogy a célnyelvi lexikai elem vagy grammatikai struktúra ugyanolyan helyet foglaljon el a célnyelv rendszerében[,] mint a forrásnyelvi grammatikai struktúra vagy lexikai egység foglalt el a forrásnyelv rendszerében” (KLAUDY 1997: 194). Catford látszólag egzakt módon definiálja a formális ekvivalenciát, úgy, mintha egy logikai művelettel, matematikai képlettel tisztán leírható volna a forrásnyelvi és célnyelvi szöveg viszonya, mintha a kapcsolatuk homogén kétváltozós relációként, minden veszteség vagy többlet nélküli, steril lenne („ugyanolyan helyet foglaljon el”), ez pedig – ahogyan az eddig megfogalmazottakból is látszik – nem tartható álláspont.

1.1.1.

Mindeddig – ha csak implikáltan is – a *Linguistic Turn* alapvető szkepszise nyomán fogalmaztam, amely a nyelvet a valóság megragadásának transzparens médiumaként feltüntető elképzeléssel szemben alakult ki (NÜNNING 2004: 147). Azt sem határoztam meg konkrétan, hogy mi a műfaja annak a szövegkorpusznak, amelyről az ekvivalencia-fogalmak ellentmondásos volta kapcsán beszéltem, s így kiderült, hogy a nem irodalmi szövegek (például tudományos, ismeretterjesztő vagy szakszövegek) fordításának esetében sem működőképesek, hanem problematikusak a fordításelmélet meghatározásai. A fordítástudományi irányzatok egyetértenek abban, hogy az irodalmi szövegek polivalenciája nagyobb (NÜNNING 2004: 2013), így azok fordításelemzése speciális eset (EVEN-ZOHAR 2007: 218). Az ekvivalencia-fogalmak meghaladása nélkül nemigen lehet bekapcsolódni a fordításelemzési diskurzusba: be kell látni, hogy nem nyelveket, hanem kultúrákat kell összehasonlítani.

2.

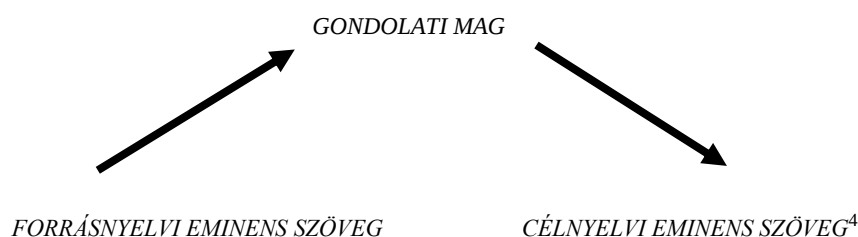
Gadamer szerint az irodalmi szövegekben igazán *mondó* a szó (*Wort*). Ezek az emí-nens (GADAMER 1994: 188–202; 111–142; GADAMER é. n.: 17–43), eredeti és tulajdonképpen értelemben vett szövegek (GADAMER é. n.: 33), melyeknek közös jellemzője, hogy asszociatív horizontjuk tágabb, poliszémiájuk is karakteresebb. Gadamer szerint „[n]em könnyű helyesen megragadni a szónak ezt az önprezen[ciáját]” (GADAMER é. n.: 33) márpedig a szó éppen itt, és csak itt, az „irodalmi szövegben nyeri el teljes önprezen[ciáját]” (GADAMER é. n.: 34). Gadamer szövegezéséből kitűnik, hogy „az irodalmi szöveg saját státusszal rendelkezik” és hogy az „értelmevonatkozások szövevénye soha nem merül ki teljesen azokban a relációkban, amelyek a szavak főjelentései között állnak fenn” (GADAMER é. n.: 34).

2.1.

Végezzünk el egy olyan gondolat kísérletet, mely elméleti síkon van hasznunkra, hiszen más horizonton világítja meg a problémát: a relativitás működtetésével – azt gondolom – feloldhatóvá válik az ekvivalencia-fogalmak paradoxona. Minden leíró nyelvészeti ekvivalencia-definíció a forrásnyelvi variánst tekinti kiindulópontnak, s ehhez méri a célnyelvben kialakított szövegvariánst. Ám a probléma hermeneutikai szempontú megközelítésével megváltoztatható a nullpont, s érthetőbbé válik a fordítás, főképpen a műfordítás mechanizmusa. A forrásnyelvi és a célnyelvi szövegvariánsnak ugyanis létezik egy közös pontja, ha úgy tetszik, metszete, amely összeköti őket. Ez a „nyelven kívüli tartalom” (GADAMER é. n.: 34), a *die Sache selbst*, a metanyelvi vagy metakommunikatív üzenet, a gadameri önprezencia (GADAMER é. n.: 33), az Antal László-féle „denotátum” (ANTAL 1978; ANTAL 1964),³ a „harmadik

³ Antal László fogalomrendszerében a denotátum – véleményem szerint – éppen ezt a gondolati magot jelöli. Vö. ANTAL László. *A jelentés világa*, Bp., Magvető, 1978; László ANTAL. *Questions of Meaning*, Mouton, The Hague, 1964; László ANTAL. *Content*,

nyelv” (SIMON 2001: 227–236), a *tertium comparationis* (ECO 1998: 327), a mediális nyelv (DERRIDA 2007: 268–309), a kulturális mintázat (KAPPANYOS 2015), az „átfogóbb nyelv” vagy – ahogyan a továbbiakban nevezem – gondolati mag. A viszonyítási pont efelől nézve elmozdulni látszik: a forrásnyelvi szöveg mint értelmezési kiindulópont helyét egy felsőbb, absztraháltabb kategória veszi át. E kategória gondolkodási nullpontként jelentkezik a fordító számára, és alapul szolgálhat a fordítási folyamat során, azaz a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg koordinatív viszonyban állnak egymással, és mindig a gondolati magnak a reprezentációi:

Umberto Eco szerint is szükség van egyfajta

„*tertium comparationis*ra, melyen keresztül az A nyelv kifejezésétől a B nyelv kifejezéséhez jutunk, eldöntve, hogy mindkettő megfelelője egy C metanyelvi [sic!] kifejezésnek. Ha e *tertium* létezne, maga a tökéletes nyelv volna. Ha pedig nem létezik, akkor a fordítói munka során csak posztuláljuk” (ECO 1998: 327).

Nem feledhető, hogy éppen a forrásnyelvi szöveg által ismerszik meg a gondolati mag, tehát a fordítási tevékenység sorrendjét tekintve mégis ez szolgál kezdőpontként. Innen válik érthetővé az a már közhelyessé vált, műfordítóval szembeni elvárás, miszerint a jó közvetítőnek nemcsak a forrás- és cél nyelv, hanem mindkét kultúra professzionistájának is kell lennie. Abszurditása abban nyilvánul meg, hogy a forrásnyelvi és célnyelvi szómegfelelések fölérendelt entitása éppen egzakt szóban nem fejezhető ki egyértelműen. Ez az entitás – ha a differens olvasói percepció figyelembevételére miatt nem is invariáns, de – jelenlétében, pontosabban a műfordító mindig arra törekszik, hogy az legyen. Akkor is jelenlétében, ha a fordított produktumot a fordítanivaló produktummal a kulturális transzfer minőségi szintjén hasonlítjuk össze: ha a fordítás mechanizmusát, elveit vizsgáljuk, azt, hogy – schleiermacheri értelemben – a fordító a célnyelvi vagy a forrásnyelvi kultúra érdekében fordít

Meaning, and Understanding, Mouton, The Hague, 1964. A denotáció fogalmának elméleti (logikai, szemantikai és szemiotikai) megközelítéseit összefoglalva lásd *Grundbegriffe der Literaturtheorie...*, i. m., 28.

⁴ Az ábra nyílirányai a fordítás mechanizmusát szemléltetik.

(SCHLEIERMACHER 2007: 119–150). Ugyanis ez a fajta gondolati mag – ha minőségében a forrásnyelvi reprodukciótól különbözik is – a célnyelvi reprodukcióban ugyanúgy meg kell, hogy jelenjék. Az irodalmi szövegek fordítása, a műfordítás pedig kimondottan ilyennek mutatkozik,⁵ ahol a szavak többretegűsége (*Vielstelligkeit*) (GADAMER é. n.: 35) kifejezetten megnehezíti a műfordító feladatát.

Az előbbi elméleti elképzelést azonban nehéz volna beilleszteni a fordítások mechanizmusának vizsgálatába, ahhoz pszicholingvisztikai vizsgálódások is társulnának, s akkor sem biztos, hogy releváns haszonnal járulnának hozzá a műfordítók tevékenységéhez. Ez csupán egy teoretikus elgondolás, mely a kultúrák közötti „tolmácsolás” nehézségeire világít rá egy eddig – talán – ismeretlen szempontból. A valóban használható szempontrendszer itthon Kappanyos András dolgozta ki akadémiai értekezésében. A hazai műfordítás-tudomány terminológiája, melyet hívjunk a kulturális fordítástudomány terminológiájának, azt gondolom, Albert Sándor, Józsan Ildikó, Kulcsár-Szabó Zoltán, Sohár Anikó és Szegedy-Maszák Mihály vonatkozó írásai mellett legkoherensebb funkcionális állapotában itt mutatkozik meg (KAPPANYOS 2015).

3.

Az előzőekben felvázolt gondolat a fordításelméletben nem reflexió nélküli: számos megközelítés közül három plauzibilis analógiát emelek ki, miközben többre csak utalok.

3.1.

Gideon Toury-nak, a tel-avivi fordítóiskola megalapítójának célja, hogy az aktuális fordítói döntések mögött rejlő – talán szabályokba sosem rendezhető – működési rendszert feltárja. A fordítói döntések magyarázatát Toury – szerencsésen – nem a nyelvi rendszerek, hanem a kultúrák és irodalmi kánonok különbségeiben keresi, és a célnyelv felé próbálja fordítani a fordításkutatók figyelmét. A forrásnyelvi szövegnek való megfelelést adekvátságnak, a célnyelv követelményeinek való alkalmasságot megfelelésnek nevezi, ha pedig a célnyelvi olvasókra is tekintettel vagyunk, be kell vezetni az elfogadhatóság követelményét is (KLAUDY 1997: 103; TOURY 1980). Így az ekvivalencia-fogalmak mint a fordításelmélet központi kategóriái fokozatosan átadják a helyüket az imént említett *adequacy-appropriacy-acceptability* hármas kategóriájának (KLAUDY 1994: 79).

⁵ Gondoljunk például a köztudottan „hű” fordítóként aposztrofált Babits Mihály *Memento* című versfordítására, melynek képisége alapján eltér az „Es liegt der heiße Sommer” kezdetű *Buch der Lieder* című kötetbeli forrásnyelvi szövegétől. (Lásd Heinrich HEINE. XLIX = Heinrich Heine: *Historisch-Kritische Gesamtausgabe der Werke*, bearb. von Pierre GRAPPIN. Hamburg, Hoffmann und Campe, 1975, Bd. 1/1, 180.) Nem is csoda, hogy léteznek olyan Babits-kiadások, melyek Babits saját költeményeként tüntetik fel a verset. (Pl. BABITS Mihály. *Memento* = *Babits Mihály összegyűjtött versei*, szerk. BELIA György, Bp., Szépirodalmi, 1982², 519.)

Elemzési szempontjainkat bővítendő természetesen több, eredményközpontú mércét is bevezethetünk a kulturális fordítástudomány terminológiájába, melyek ráadásul túlmutatnak az eddigi, sok esetben avított fogalmakon. Itt – többek között – Rába György alapvető fordítástudományi munkájára utalunk, amelyben a nyugatos műfordítókat meglehetősen találóan szép hűtleneknek nevezi (RÁBA 1969). Kappanyos András véleménye szerint is érdemes felváltanunk a két kategóriát (hűség és szépség) más mércékre, melyeket nevezünk pontosságnak és élményszerűségnek. A pontosság szempontjának a bevezetésével elkerüljük a hűség jelentésmezején található moralizáló aspektust, az élményszerűség mércéjének használatával pedig elimináljuk „a szépség fogalmában rejlő előítéletet, amely minden művészeti hatást az esztétikai széppel köt össze” (KAPPANYOS 2015: 113). Kappanyos szerint van egy harmadik mérce is: a megfelelés vagy a jólformáltság mércéje. Ez az az alapvető kategória, mely a művészetbefogadás folyamatában fontosabb az előbbi kettőnél: ez foglalkozik azzal az alapkérdéssel, hogy egy adott kulturális kontextus értelmezői közössége éppen mit tekint fordításnak és mit nem (KAPPANYOS 2015: 113). Az, hogy egy textust milyen esetben nevezünk egy másik szöveg fordításának, csupán kimondott vagy éppen implicit kulturális megállapodás kérdése.

3.2.

„[M]ennyiben szolgálhatja az értelem visszaadását épp a hűség? A szavak hű lefordítása szinte sosem adhatja vissza az eredeti mű értelmét” – írja Walter Benjamin (BENJAMIN 2007: 191), aki már 1923-ban észlelte azt a problémát, melyet a nyelvészet egyes irányai az 1980-as években az ekvivalencia-fogalmak eltüntetésével igyekeztek feloldani. Benjamin a következő példával mintha ugyanarra a problémára térne ki, amelyet az elemzés elején a *ház-house-Haus* szavak differens kultúrákör és heterogén befogadás miatti elkülönülő jelentései kapcsán fogalmaztam meg:

„meg kell különböztetnünk az elgondolt dolog és az elgondolás módjának intencióját. A »Brot« és a »pain« szóban ugyanazt gondoljuk, ám az elgondolás módja máris különbözik. Az elgondolás módja teszi ugyanis, hogy németek és franciák számára mást-mást jelentenek ezek a szavak” (BENJAMIN 2007: 191).

Mi több, Benjamin esszéje a fordítást akképpen határozza meg, mint ami új próbája – a maga tisztaságában soha meg nem ragadható – „rejtett tartalom” kinyilatkoztatásának: „a fordítás az, ami a művek örök továbbélésén és a nyelvek végtelen újjáéledésén kigyúlva, elvégzi mindig a nyelvek szent sarjadásának próbáját: mennyire jár közel rejtett tartalmuk a kinyilatkoztatáshoz” (BENJAMIN 2007: 188). Úgy hiszem, ez a „rejtett tartalom” valódi szinonimája annak, amit eddig többnyire gondolati magnak neveztem, ráadásul Benjamin is szól a „nyelvekben elrejtett magról” (BENJAMIN 2007: 188), a kinyilatkoztatás pedig azon a soha hozzá nem férhető, hipotetikus, tiszta nyelven lenne elérhető, melyet „harmadik nyelvnek” (*tertium comparationis*) nevezek.

Benjamin esszéjének egy nem annyira artikuláltan kifejtett hasonlata ugyancsak idevágó:

„[a]hogy [...] egy edény cserepeinek ahhoz, hogy összeilleszthetők legyenek, a legparányibb peremvonalrészletükkel is illeszkedniük kell egymás vonalához, ám azonosnak lenniök korántsem szükséges, így kell a fordításnak, az eredeti mű értelméhez való mindenképpen hasonulás helyett [...] olyképp alakulnia, hogy a kettő együtt, mint egyetlen edény töredéke, töredéke egyetlen nagyobb nyelvnek, jelenjék meg” (BENJAMIN 2007: 192).

Itt a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg relációja jól láthatóan rokon azzal a viszony-nyal, melyet eddig megismertetni szándékoztam. Ám e benjaminista felfogásban többletként jelentkezik az a sajátság, mely a forrásnyelvet és a célnyelvet vagy egyszerre több célnyelvet egymás komplementerének tételez fel. Egymást kiegészíteni jönnek létre a fordítások, melyek nem egyenértékűek. Paul de Man is megjegyzi Benjamin-kritikájában, hogy az „eredetiben *folgen* áll és nem *gleich*en” (DE MAN 2007: 263). Így a szerkezet metonimikus: az edénydarabok érintkeznek, de nem egyeznek meg, tehát a célnyelvi és forrásnyelvi szöveg nem állhat egymással ekvivalens viszonyban. Az „eredeti itt csak annyiban lényeges a számára, amennyiben fordítót és művét már fölmentette a közlendő dolog ügye, s rendezése alól. A fordítás területén is érvényes: *en arkhé én ho logosz*, kezdetben volt a Szó (das Wort)” (BENJAMIN 2007: 192). Benjamin e gondolatát ismétellem, amikor azt mondtam, hogy bár a forrásnyelvi szöveg – a fordítási tevékenység szempontjából – szükségszerűen kezdőpontként szolgál a fordító számára, de éppen egy magasabb értelemvonalatkozó megvilágítása céljából, mely értelemvonalatkozást (gondolati mag) a reprezentációk (forrásnyelvi és célnyelvi szöveg) nullpontjának neveztem, implikálva azt, hogy nemcsak a célnyelvi szöveg írójának, a fordítónak, hanem a forrásnyelvi szöveg szerzőjének is ez a bázisa.

Benjamin a fordításnak talán túlságosan is messianisztikus szerepet tulajdonít, amikor azt mondja, hogy

„ami a nyelvek alakulásában megmutatkozni, sőt, megteremtődni próbál, az a tiszta nyelv maga éppen. Míg azonban ez a mag, ha az életben rejtve és töredékesen is, de mégis jelenvalóan maga szimbolizált dolog, az alakzatokban csak szimbolizálóként lakik. Ama végső lényegiség, amely maga a tiszta nyelv, a nyelvekben csak a nyelvihez s változásaihoz kötődik, az alakzatokban a súlyos és idegen értelem terhét hordozza. Hogy ettől eloldozza, hogy a szimbolizálóból szimbolizáltat alakítson, hogy a tiszta nyelvet [...] visszanyerje: ez a fordítás hatalmas – és egyetlen – képessége” (BENJAMIN 2007: 192).

Véleménye szerint tehát a fordítás megoldhatja a forrásnyelvi szöveg „tisztatlanságának” a problémáját. Azt „a tiszta nyelvet, amely az idegen nyelvbe száműzetett, a

maga nyelvének közegében megváltsa, hogy a műben foglyul ejtettet az átköltés során megszabadítsa” – Benjamin így nevezi meg az esszéje címében is jelzett műfordító feladatát (BENJAMIN 2007: 193–194).

Am megjegyzendő, ez a műfordító olyan célja, amely felé bár folyamatosan törekszik, örökké elérhetetlen marad, hiszen a célnyelvi elemek értelemvonatkozásai is fertőzöttek. Ha nem azok lennének, akkor azt tételezem föl, hogy létezne az úgynevezett tiszta nyelv (*reine Sprache*), a *tertium comparationis*, a „harmadik nyelv”. Benjamin pedig föltételezi:

„[e]bben a tiszta nyelvben, amely már nem gondol el s nem fejez ki semmit, hanem mint kifejezés nélküli és teremtő Szó azonos azzal, amit mindegyik nyelv elgondol, ebben a nyelvben végre minden közlés, minden értelem és minden intenció olyan szintre emelkedik, ahol elenyészik. És éppen innét igazolódik a fordítás szabadsága, mely újabb s magasabb rendű jogra irányul” (BENJAMIN 2007: 193).

Azaz kissé szélsőségesen parafrázálva: a műfordítások elemzésénél elvetendő a fordítási hűség minőségének a vizsgálata, melyeket a különböző ekvivalencia-fogalmakkal jelölt a fordításelméleti diskurzus: „a szabadság a tiszta nyelv kedvéért érvényesül a maga nyelvén” (BENJAMIN 2007: 193).

3.3.

Az utolsó megközelítés Antal Lászlótól, az amerikai strukturalista nyelvészet egyik első magyar képviselőjétől származik, akinek denotáció-fogalma nem a klasszikus Hjeltslev-féle konnotáció-denotáció szemiotikai modell viszonyában értelmezendő, hiszen nem zárja ki a nyelven kívüli szempontokat, éppen ellenkezőleg. Antal is szakít azzal a közhiedelemmel, amely a nyelvészeti központú fordítási terminológiában ma is makacsul tartja magát, miszerint „az ekvivalencia kialakítása nyelvtől nyelvhez halad, azaz szót szóval, szerkezetet szerkezettel, mondatot mondattal vetünk össze” (PAPP 1980: 18). Antal három mélységi szintet különít el:

„A” nyelv jelei → „A” nyelvi jelentés → denotátumok (nyelven kívüli tartalom) → „B” nyelvi jelentés → „B” nyelv jelei (PAPP 1980: 18)

Látható, hogy Antal a fentebb említett gondolati magstruktúrát járja körül, és a nyelven kívüli tartalomban, a jeltárgyak és denotátumok síkján, egy harmadik mélységi szinten látja a megoldást. A definíció a denotátumot központi szerephez juttatva fogalmazza meg, hogy „[a] fordítás mint művelet nem más, mint [amikor] egy bizonyos nyelv jelentésein keresztül leírt denotátumot egy másik nyelv jelentésein keresztül írunk le” (PAPP 1980: 18).

4.

Megjegyzendő, hogy több alkalommal szándékosan szélsőségesen fogalmaztam az ekvivalencia-fogalmak problematizálása során, célom mégsem a deskriptív nyelvészeti terminológia teljes elvetése volt – hiszen annak használata a műfordítás-elemzés során is több szinten szükségszerű –, hanem e megkerülhetetlen probléma és egy, a kulturális fordítástudomány szempontrendszerére támaszkodó, a dolgozat fordításelemzési szöveghelyeit alátámasztó értelmezési keret felvázolása.⁶

IRODALOM

- [1] Antal László (1964). *Content, Meaning, and Understanding*. Mouton: The Hague.
- [2] Antal László (1964). *Questions of Meaning*. Mouton: The Hague.
- [3] Antal László (1978). *A jelentés világa*. Budapest: Magvető.
- [4] Bloch, Bernard (1948). *A Set of Postulates for Phonemic Analysis*. *Language*, 1948/24.
- [5] De Man, Paul (2007). Walter Benjamin *A műfordító feladata* című írásáról. Király Edit (ford.). In *Kettős megvilágítás: Fordításelméleti írások Szent Jeromostól a 20. század végéig*. Józán Ildikó, Jeney Éva, Hajdu Péter (szerk.). Budapest: Balassi (Pont fordítva, 4).
- [6] Derrida, Jacques (2007). Bábel – térítők. Flaisz Endre (ford.). In *Kettős megvilágítás: Fordításelméleti írások Szent Jeromostól a 20. század végéig*. Józán Ildikó, Jeney Éva, Hajdu Péter (szerk.). Budapest: Balassi (Pont fordítva, 4). pp. 268–309.
- [7] Eco, Umberto (1998). *A tökéletes nyelv keresése*. Gál Judit, Kelemen János (ford.). Budapest: Atlantisz.
- [8] Even-Zohar, Itamar (2007). A fordítás helye az irodalmi (több)rendszer elméletében. Janovits Enikő Mária (ford.). In *Kettős megvilágítás: Fordításelméleti írások Szent Jeromostól a 20. század végéig*. Józán Ildikó, Jeney Éva, Hajdu Péter (szerk.). Budapest: Balassi (Pont fordítva, 4).
- [9] Gadamer, Hans Georg (é. n). Szöveg és interpretáció. Hévizi Ottó (ford.). In *Szöveg és interpretáció*. Bacsó Béla (szerk.). Budapest: Cserépfalvi, 17–43.

⁶ Az e problémát gyakorlati példával körüljáró hazai recens tanulmányirodalomból lásd: NÁDASDY Ádám. Az ősz hegedűi (Verlaine *Őszi dala* és magyar fordításai). *Jelenkor*, LXI/3, 273–281; és az ehhez kapcsolódó vitairatot: KAPPANYOS András. Szellem a dobozban. *Jelenkor*, LXI/3, 282–287.

-
- [10] Gadamer, Hans Georg (1994). A szó igazságáról. Pogrady Judit (ford.). In Uő. *A szép aktualitása*. Budapest: T-Twins, pp. 111–142.
- [11] Gadamer, Hans Georg (1994). Az „eminens” szöveg és igazsága. Tallár Ferenc (ford.). In Uő. *A szép aktualitása*. Budapest: T-Twins, pp. 188–202.
- [12] Kappanyos András (2015). *Bajuszbögre, lefordítatlan: Műfordítás, adaptáció, kulturális transzfer*. Budapest, Balassi Kiadó.
- [13] Klaudy Kinga (1994). *A fordítás elmélete és gyakorlata: angol/ német/ francia/ orosz fordítástechnikai példatár*. Budapest: Scholastica.
- [14] Klaudy Kinga (1997). *Fordítás I.: Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- [15] Kußmaul, Paul (1986). Übersetzen als Entscheidungsprozess: Die Rolle der Fehleranalyse in der Übersetzungsdidaktik. In *Übersetzungswissenschaft – eine Neuorientierung*. Tübingen: Francke.
- [16] Kußmaul, Paul (2010²). *Verstehen und Übersetzen: Ein Lehr- und Arbeitsbuch*. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag.
- [17] Nord, Christiane (2009⁴). *Textanalyse und Übersetzen: Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*. Tübingen: Julius Groos Verlag.
- [18] Nünning, Ansgar (Hrsg.) (2004). *Grundbegriffe der Literaturtheorie*. Stuttgart–Weimar: J. B. Metzlerische Verlagsbuchhandlung.
- [19] Papp György (1980). A magyar fordítástudomány időszerű kérdései. *Hungarológiai Közlemények*, 44.
- [20] Schleiermacher, Friedrich (2007). A fordítás különféle módszereiről. Dömötör Edit (ford.). In *Kettős megvilágítás: Fordításelméleti írások Szent Jermólastól a 20. század végéig*. Józán Ildikó, Jeney Éva, Hajdu Péter (szerk.). Budapest: Balassi (Pont fordítva, 4), pp. 119–150.
- [21] Simon, Sherry (2001). Cultural and Textual Hybridity. *Across Languages and Cultures*, 2001/2, 227–236.
- [22] Snell-Hornby, Mary (1986). Übersetzen, Sprache, Kultur. In Snell-Hornby, Mary (Hrsg.). *Übersetzungswissenschaft – eine Neuorientierung*. Tübingen: Francke, pp. 13–22.
- [23] Toury, Gideon (1980). *In Search of a Theory of Translation*. Tel-Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics.